

Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809. godine

Dubravka Kolić

Državni arhiv u Zadru
Ruđera Boškovića 1
HR – 23 000 Zadar
dubravka.kolic@dazd.hr

Izvorni znanstveni rad
Primljen: 2. 9. 2020.
Prihvaćen: 30. 9. 2020.
UDK 94(497.583Split)“1809”

Sažetak

Historiografska literatura bilježi složene političke i vojne odnose u Europi 1809. godine koji su imali odjek i posljedice i u Dalmaciji. Poznato je da su u jednom trenutku austrijske trupe koje su bile dio V. protufrancuske koalicije prodrle duboko na jug i da se francuska vlast održala samo u francuskoj prijestolnici Dalmacije – Zadru. Ovaj rad s pozicija arhivističke znanosti, odnosno povijesti institucija, govori o izvorima za istraživanja vojno-političke situacije u Splitu i okolici 1809. godine.

Ključne riječi: Dalmacija, Split, francuska uprava, 1809. godina, austrijska vojska, Napoleon, Mjesno starješinstvo Split

Uvod

Fondovi tijela francuske uprave u Državnom arhivu u Zadru

Za dalmatinsku povijest u razdoblju francuske uprave od 1806. do 1813. kao i za istraživanja Napoleonove istočnoeuropske politike izvori se najvećim dijelom čuvaju u Državnom arhivu u Zadru.¹ Radi se dvadeset četiri fonda uprave pokrajinske razine i dvanaest fondova okružne i kotarske razine.² Osim fondova koji su nastali radom tijela uprave čuvaju se fondovi dvaju prizivnih sudova u Zadru i Dubrovniku, fondovi prokuratora pri prizivnim sudovima u Zadru i Dubrovniku, fond Prvostupanjskog suda u Zadru i fondovi deset pomirbenih sudova. Osim fondova koji se odnose isključivo na razdoblje francuske uprave podatke iz tog razdoblja sadržavaju fondovi koji kronološki zahvaćaju duže razdoblje, pa tako i razdoblje od 1806. do 1813. godine, primjerice fondovi bilježnika. U klasifikacijskoj skupini

1 Usporedi: *Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814: arhivski vodič* (ur. Josip KOLANOVIĆ - Janez ŠUMRADA), Zagreb 2005.

2 Novoregistrirani fond HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809. mogao bi se klasificirati u skupinu A.1.6.4. Francuska kotarska uprava ili dogovorno dodati još jednu znamenku i formirati novu klasifikacijsku skupinu.

C – Vojne postrojbe i ustanove čuva se i fond Zapovjednik bivših mletačkih oficira pukovnik Ivan Jelić. U skupini osobnih i obiteljskih fondova veliki fondovi kao što su fond obitelji Borelli ili Lantana³ sadrže gradivo nastalo u francuskom razdoblju, ali se samo osobni fond Vincenza Virginija može kao cjelokupan okarakterizirati izvorom za razdoblje francuske uprave jer je njegov stvaratelj došao u Dalmaciju na poziv Vincenza Dandola kao njegov savjetnik za poljoprivredu, a djelovao je i u školskom sustavu.⁴

Fondovi pokrajinske uprave nastali su u Zadru i njihovo odlaganje u Arhiv, nakon što je upravu u Dalmaciji preuzela austrijska administracija, odvalo se unutar prostorija iste zgrade u kojoj je bila smještena pokrajinska uprava. Nema posebnih zapisa o primopredaji, pretpostavlja se upravo zato što je gradivo samo promijenilo smještaj unutar iste zgrade.⁵ Gradivo okružne i kotarske razine iz razdoblja francuske uprave dolazilo je u Arhiv u trima etapama: osamdesetih godina 19. stoljeća, na samom početku 20. stoljeća i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata.

Gradivo fonda „Arhiv Splita”

Gradivo Kraljevske delegacije Vlade u Splitu⁶ koja je djelovala od 1806. do 1812. godine i Mjesnog starješinstva Split za kratkotrajne opsade od kolovoza do studenoga 1809. godine bilo je tretirano kao cjelina koja je u Zadar došla sa spisima Općine Split (1341. – 1797.), Mjesnog starješinstva Split (1798. – 1806.), Kraljevske poddelegacije Vlade u Splitu (1812. – 1816.), Mjesnog starješinstva Makarska (1798. – 1806.), Kraljevske delegacije Vlade u Makarskoj (1807. – 1811.) i Kraljevske poddelegacije Vlade u Makarskoj (1812. – 1816.).⁷ Primopredaju je inicirala uprava Arhiva starih spisa (*Archivio degli atti antichi presso I. R. Luogotenenza Dalmata*) u siječnju 1889. godine. Iz upućenog dopisa vidljivo je da se gradivo ukinutih

3 Obitelj Lantana ženidbenim je vezama povezana s trogirskom obitelji Garagnin pa se u njihovom obiteljskom fondu Državnog arhiva u Zadru HR-DAZD-359 Obitelj Lantana – Zadar (1260. – 1918.) može naći veća količina pisama koje su istaknuti dalmatinski frankofili Domenico i Ivan Luka Garagnin uputili svom prijatelju Marku Antoniju Lantani. Članovi obitelji Borelli istaknuti su u političkom životu Zadra i Dalmacije i u razdoblju francuske uprave.

4 Dubravka KOLIĆ, Vincenzo Virginio, pravnik i agronom i osobni fond u Državnom arhivu u Zadru, *Arhivski vjesnik*, 53/2010, Zagreb, 265-278.

5 Radi se o kompleksu Providurove/Guvernerove/Namjesničke palače na Trgu Petra Zoranića u kojoj se do 1943. u prizemnim prostorijama sjeveroistočne strane nalazio zadarski Arhiv.

6 Državni arhiv u Zadru, HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu (1806. – 1812.)

7 HR-DAZD-16 Općina Split (1341. – 1797.), HR-DAZD-53 Mjesno starješinstvo Split (1798. – 1806.), HR-DAZD-110 Kraljevska poddelegacija Vlade u Splitu (1812. – 1816.), HR-DAZD-44 Mjesno starješinstvo Makarska (1798. – 1806.), HR-DAZD-79 Kraljevska delegacija Vlade u Makarskoj (1807. – 1811.), HR-DAZD-85 Kraljevska poddelegacija Vlade u Makarskoj (1812. – 1816.)

institucija nalazilo u nadležnosti Okružnog suda u Splitu, ali je središnja vlast o njima vodila računa te da su, i u trenutku podnošenja zahtjeva, bili dodijeljeni na skrb savjetniku Prizivnog suda u Zadru Josipu Alačeviću. U svom dopisu uprava Arhiva naglašava da se radi o spisima uprave podjednako važnima za povijest, za javni i privatni interes i ističe potrebu da oni budu predani u Arhiv.⁸

Po preuzimanju u Arhiv ovo gradivo prvi put nalazimo registrirano u popisu fondova Arhiva starih spisa pri Dalmatinskom namjesništvu, koji je Enrico Böttner objavio 1901. godine.⁹ Böttner je svoj popis strukturirao u dvije grupe. U prvoj je navodio fondove ukinutih institucija uprave i pravosuđa pokrajinske razine, a u drugoj grupi, nazvanoj *Archivi pubblici, e privati, concentrati nell'archivio principale*, pod brojem 56 nalazimo upis Starog splitskog arhiva (*L'Archivio vecchio di Spalato*) koji sadrži spise od godine 1343., nastale djelovanjem mletačkih institucija, ali i spise Mjesnog starješinstva Split iz razdoblja prve austrijske uprave od 1798. do 1806. i Kraljevske delegacije Split iz razdoblja francuske uprave od 1806. do 1813. Uz ovaj upis stoji i napomena da se nezanemariva količina spisa prošlih vladavina nalazi još uvijek (1901.) u Okružnom sudu u Splitu.¹⁰ Navodi se i to da Arhiv splitske općine koji je preuzet u Arhiv starih spisa, i to samo dio koji je nastao za mletačke uprave, broji 986 svezaka (*volumi*). Isti podatak o količini i vremenu dolaska spominje i Antonio Crechici u svom članku *L'archivio di stato in Zara*.¹¹

Najstariji dio splitskog gradiva, 61 svezak, talijanski su arhivisti izdvojili i prenijeli 1943. godine u mjesto Fraglia u Italiji. Gradivo je iz Italije vraćeno 1949. godine.¹² U literaturi nalazimo podatak da je prvi popis gradiva preuzetog iz Splita napravljen 1877. godine, dakle prije preuzimanja u zadarski Arhiv (možda radi

8 HR-DAZD-251 Državni arhiv u Zadru (1624. –), 3/1889.

9 Enrico BÖTTNER, *L'archivio degli atti antichi presso la I. R. Luogotenenza Dalmata, Tabularium*, vol. I, fasc. I, 1901., 9-10. Članak Ante MILOŠEVIĆA, Opis arhiva c. k. dalmatinskog namjesništva u Zadru, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva*, XVIII/191 donosi identične podatke, dapače radi se o prijevodu istog članka.

10 Spomenuto gradivo otkriveno je u 1959. godine i preuzeto u Državni arhiv u Splitu (HR-DAST-1 Splitska općina 1494. – 1802.). Vidi: Danica BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Inventar Arhiva stare splitske općine, *Izvanredno izdanje Historijskog arhiva u Splitu*, 1969. (ciklostil)

11 Antonio CHRECHICI, *L'Archivio di Stato in Zara*. Allesandro Luzio, *Gli archivi di stato italiano. Miscellanea di studi*, Firenze 1933. Isti se tekst javlja i u publikaciji *Gli archivi di stato italiani*, Ministero dell'Interno, Ufficio centrale degli archivi di stato, Nicola Zanichelli editore, Bologna 1944. Podatke o količinama teško je pratiti i uspoređivati jer je gradivo kartonirano pedesetih godina 20. stoljeća, a količina se u metrima počela iskazivati tek u publikaciji *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj* koju je izdao Savez arhivskih radnika Jugoslavije 1984. godine.

12 Dubravka KOLIĆ, Gradivo Državnog arhiva u Zadru u mirovnim ugovorim s Italijom nakon dva svjetska rata, *Zbornik radova sa 4. kongresa hrvatskih arhivista u Opatiji* (ur. Silvija BABIĆ), Zagreb 2013., 95-96.

primopredaje).¹³ Popis Splitskog arhiva 1343. – 1820., sastavljen u 19. stoljeću, našao se na popisu arhivalija koje će Austrija predati Kraljevini SHS prema Sporazumu između Vlade Kraljevine SHS i Austrijske savezne vlade sklopljenom u Beču 26. lipnja 1923. Ako je taj popis zaista predan, o njegovoj daljnjoj sudbini može se samo pretpostavljati, kao i o sudbini drugoga arhivskog gradiva koje je prema odredbama tog sporazuma predano u Split.¹⁴

Gradivo „Arhiva Split” nakon Drugog svjetskog rata popisao je arhivist Mirko Zjačić 1949. prije povratka gradiva iz Italije pa ga je po povratku 61 sveska gradiva nadopunio arhivist Ivo Stipanov. U prvom poslijeratnom publiciranom popisu fondova Državnog arhiva u Zadru koji je sastavio tadašnji ravnatelj Dinko Foretić fondovi su podijeljeni na devet skupina, a gradivo o kojem govorimo nalazi se u sedmoj pod nazivom Stari arhivi dalmatinskih gradova, s rednim brojem 13. Označene malim slovima abecede od *a* do *f* navode se podskupine Općinski spisi, Spisi Fiskalne komore Split, Spisi općinske blagajne, Spisi Vrhovništva,¹⁵ Spisi Delegacije i Spisi Poddelegacije.¹⁶ Inventar arhiva stare splitske općine do pada Mletačke Republike, koji je izradila Danica Božić-Bužančić, tiskan je 1969. godine.¹⁷

U rukopisu Vodič Državnog arhiva u Zadru koji je pisan polovicom šezdesetih godina 20. stoljeća i nikad nije publiciran, a koristio se interno do tiskanja Vodiča 2014. godine, fond se naziva Arhiv Splita i ima istih pet skupina koje spominje i Foretić.

Može se konstatirati da su naziv i prikazi fonda arhivista u Zadru nakon Drugoga svjetskog rata korak unazad u odnosu na način na koji je fond prikazan u Böttnerovom tekstu s početka 20. stoljeća. Pravilno razdvajanje i posebno registriranje ovih skupina kao fondova koji su nastali radom jednog stvaratelja prema principu provenijencije dogodilo se tek u pripremi tiskanja pregleda fondova Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, koji je tiskan 1984. godine.¹⁸ Ti su fondovi stvarno razdvojeni dvadesetak

13 BÖTTNER 1901, 10; MILOŠEVIĆ 1916, 39.

14 BOŽIĆ-BUŽANČIĆ 1969, XII.

15 Ovaj se izraz često u starijoj literaturi koristi za mjesno starješinstvo.

16 Dinko FORETIĆ, Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru, *Arhivist*, I/1955, Beograd

17 BOŽIĆ-BUŽANČIĆ 1969. Autorica osim popisa gradiva u Zadru donosi i podatke o gradivu stare splitske općine koji se čuvaju u Znanstvenoj knjižnici (danas Sveučilišnoj knjižnici u Splitu), Muzeju grada Splita, Arheološkom muzeju u Splitu i Arhivu HAZU u Zagrebu. U članku Josipa Kolanovića Oblikovanje arhivskoga fonda na primjeru Arhiva stare splitske općine (u: *Grada i prilozima za povijest Dalmacije: Božić-Bužančić zbornik*, 12/1996, Split, 157-170) autor kaže da je inventar gradiva u Zadru u potpunosti preuzet od ranijeg inventara Mirka Zjačića i Ive Stipanova.

18 U ovoj je publikaciji prvi put primijenjena periodizacija uprave i javnih službi koja je poštovala specifičnosti razvoja sjeverne Hrvatske, Dubrovnika, Dalmacije i Istre. Takva periodizacija fondova nastalih radom tijela uprave javlja se kod Böttnera i zadržava se kod formiranja fondova nastalih u Zadru. Neki drugi utjecaji (pristalica principa pertinencije) očituju se u formiranju fondova

godina kasnije sređivanjem fondova Mjesno starješinstvo Splita 1798. – 1806., C. k. delegacije Split 1806. – 1812. i Poddelegacije Split 1812. – 1816., na suvremen način i opisivanjem toga gradiva po međunarodnim normama ISAD (G) i ISAAR (CPF). Sređujući ih, arhivistice Ivana Čubela Burić i Tamara Šarić-Šušak identificirale su i izdvojile gradivo upravnog tijela o kojem literatura ništa ne govori.¹⁹ Godine 2020. izdvojeno je gradivo registrirano u Općem inventaru pod imenom Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809. godine, kada je izrađen i analitički inventar. Cilj je ovog rada predstaviti rad institucije koje nema u pregledima strukture uprave i sudstva u Dalmaciji iako je postojalo gradivo nastalo njezinim radom.²⁰

Ustroj tijela uprave u Dalmaciji 1806. – 1813.

Mirom u Bratislavi 26. prosinca 1805., nakon velike Napoleonove pobjede kod Austerlitz, upravu u Dalmaciji preuzimaju Francuzi. U prvom razdoblju upravljanja od 1806. do 1809. godine Dalmacija je pokrajina u sastavu francuskoga Talijanskog Kraljevstva. Pokrajinom upravlja najviše tijelo uprave²¹ koje su prema mletačkoj tradiciji nazvali Generalno providurstvo.²²

tijela uprave dalmatinskih komuna koje su se krajem 19. i sredinom 20. stoljeća koncentrirale u zadarskom Arhivu kad se formiraju fondovi kao što je Arhiv Splita, Arhiv Trogira itd. Prijepori vezani uz formiranje fondova doprinijeli su da se vodiči koji su polovicom 60-ih godina 20. stoljeća izrađivani u hrvatskim arhivima ne tiskaju.

- 19 O važnosti poznavanja povijesti institucija u procesu sređivanja arhivskog gradiva više u članku: Josip KOLANOVIĆ, Arhivistika i povijest upravnih institucija, *Arhivski vjesnik*, 34-35/1992, Zagreb.
- 20 Kutija je označena brojem 719. Ta numeracija potječe iz vremena kad je gradivo institucija koje su djelovale u Splitu od 14. do 19. st. tretirano kao jedan fond nazvan „Arhiv Splita” za koji u Vodiču Državnog arhiva u Zadru iz šezdesetih godina 20. st. stoji da broji 873 kutije. Kutija je bila prepunjena tako da je gradivo nakon registracije novog fonda i sređivanja složeno u dvije arhivske kutije.
- 21 HR-DAZD-57 Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru (1806. – 1809.)
- 22 O razdoblju francuske uprave u Dalmaciji postoji bogata starija i novija literatura. Spomenut ćemo neke: Paul PISANI, *La Dalmatie de 1797 à 1814*, Pariz 1893.; Vincenzo DANDOLO, *La Dalmazia al 31 dicembre 1806.: Opera economico-politica umiliata a S. M. l'Imperatore (Napoleone)*, Zadar 1909.; Tulio ERBER, *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814*, Venecija 1990.; Valentino LAGO, *Memorie sulla Dalmazia*, sv. 1., Venecija 1869-1871.; Gellio CASSI, *Cassi, L'opera del provveditore Vincenzo Dandolo in Dalmazia 1806-1810.*, Zadar 1933.; Stjepan ANTOLJAK, *Predaja Dalmacije Francuzima (1806), Radovi JAZU*, 288/1952, Zagreb; Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Gusarenje kao efikasni faktor engleske blokade Francuza u Dalmaciji od 1808. do 1810. godine, Pomorski zbornik*, knj. 8, Zadar – Rijeka 1970.; Frano BARAS, *Les Francais en Dalmatie: (1806.-1814.) Francuzi u Dalmaciji*, Split 2002.; Duško LOZINA, *Uprava u Dalmaciji za vrijeme vladavine Francuza (1806.-1813.)*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split 2002.; Ivo PEDE-RIN, *Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.*, *Radovi Zavoda za*

Prvi francuski generalni providur, a zbog stjecaja povijesnih događanja i posljednji, Vincenzo Dandolo izdao je 26. studenoga 1806. Naredbu o ustrojstvu upravnih tijela i teritorijalnoj podjeli Dalmacije i njezinu sudskom uređenju.²³ Prema toj naredbi, koja se počela primjenjivati 1. siječnja 1807., glavnu upravu čini generalni providur (*provveditore generale*), Vlada ili Generalno providurstvo (*Provveditoria generale*) s generalnim tajnikom i šest odjelnih šefova te Opće vijeće Dalmacije (*Consiglio generale della Dalmazia*). Naredba je sadržavala i Pravilnik o organizaciji upravne vlasti u Dalmaciji (*Organizzazione del Potere Amministrativo* ili *Regolamento organico Amministrativo*) prema kojemu se Dalmacija dijeli na okruge/distrikte (*distretti*) Zadar, Šibenik, Split i Makarska; okruzi se dijele na 14 kotareva/kantona, a oni na ukupno 25 općina/komuna. Okrugom su upravljala upravna tijela nazvana delegacije na čelu s delegatom, kotarom je upravljalo tijelo koje se nazivalo poddelegacija na čelu s poddelegatom, a na čelu općine nalazila se općinska uprava na čelu s načelnikom.

Kraljevske delegacije službeno su počele s radom 1. siječnja 1807. godine s definiranom kadrovskom strukturom pri čemu se prvenstveno vodilo računa o odanosti novoimenovanih službenika novoj vlasti.²⁴

Organizacija sudske vlasti, također definirana spomenutim Pravilnikom, ustrojena je na sljedeći način: djelovao je 21 pomirbeni sud (*Giudizio di Pace*),²⁵ dva prvostupanjnska suda (*Tribunale di prima Istanza*) u Splitu i Zadru, Prizivni sud (*Corte d'Appello*) u Zadru, trgovački sudovi (*Tribunale di Commercio*), kao posebni odsjeci redovnih sudova, i Revizijski sud (*Tribunale di Cassazione de Regno*) u Milanu.

povijesne znanosti HAZU u Zadru, 45/2003, Zadar; Tado ORŠOLIĆ, Teritorijalne snage za francuske uprave u Dalmaciji (1806. – 1809.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti u Zadru*, 45/2003, Zadar; *Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814: arhivski vodič* (ur. Josip KOLANOVIĆ - Janez ŠUMRADA), Zagreb 2005.; Šime PERIČIĆ, *Povijest Dalmacije od 1797. do 1860.*, Zadar 2006.; *Kraljski Dalmatin – 200 godina zadarskog i hrvatskog novinarstva u europskom kontekstu: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa*, Zadar, 12. – 13. srpnja 2006. (ur. Nada ZGRABLJIĆ ROTAR), Zadar 2006.; *3. međunarodni skup Francuska i Jadran: (1806. – 1814.)*, Split 16. – 18. svibnja 2007. Acquaviva Picena fast edit, 2007.; *Međunarodni znanstveni skup Hrvati i Ilirske pokrajine* (ur. Franjo ŠANJEK), Zagreb – Zadar 2009.; *Dalmacija za francuske uprave (1806. – 1813.): Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 18. do 19. rujna 2006. u Splitu* (ur. Marko TROGRLIĆ – Josip VRANDEČIĆ), Split 2011.

Specifična tema strukture francuske uprave obrađena je u članku Bonine BEZMALINOVIĆ, *Francuska uprava u Dalmaciji 1806. – 1809.*, *Jugoslavenski historijski časopis*, XXIII (1-2)/1988, Beograd.

23 HR-DAZD-386 Zbirka tiskovina (1608. – 1959.), 9/15. Naredba je poznata pod nazivom *La Dalmazia al 31 decebre 1806*.

24 Uvidom u gradivo vidi se da su one počele djelovati tijekom 1806. godine. Kraljevska delegacija Splita počinje djelovati u svibnju 1806.

25 Na području djelovanja Kraljevske delegacije u Splitu bili su Split, Trogir, Omiš, Sinj, Nerežišća, Hvar i Vis.

Neposredno nakon stupanja na snagu naredbe o upravno-teritorijalnoj podjeli pokrajine Dandolo je 4. prosinca 1806. izdao Upute za delegate i poddelegate (*Istruzioni pei Delegati e Vice Delegati governativi della Dalmazia*)²⁶ s precizno opisanim zadacima za obje razine upravljanja. Može se zaključiti da je francuska administracija na čelu s Dandolom postavila solidne temelje funkcioniranju Pokrajine Dalmacije koja se nalazila na važnom geopolitičkom položaju od iznimne važnosti za nastavak francuskih osvajanja prema jugu i istoku Europe prema Grčkoj i Otomanskom Carstvu. Napoleon je na vrhuncu svoje moći i vojnih uspjeha i činilo se da nema sile koja će ga u tom zaustaviti.

Austrija se, pak, nije mirila s gubitkom teritorija za koje je smatrala da joj nedvojbeno pripadaju, između ostaloga i zbog toga što ih nije osvojila oružjem, već zamjenom svojih nasljednih zemalja u Belgiji i Italiji. Diplomatska aktivnost za formiranje saveza protiv Francuza započela je vrlo brzo, a konkretne aktivnosti započele su 1809. godine. Bečki je dvor s Englezima sklopio V. koaliciju protiv Napoleona u kojoj su Englezi sudjelovali sa svojom mornaricom i financijskim sredstvima, a Austrija kopnenom vojskom. Rat je započeo 8. travnja 1809. austrijskim napadom na Bavarsku, dok su za dalmatinsko bojište bila isplanirana manja i ograničena djelovanja. Ni Napoleon nije posvetio veliku pažnju obrani Dalmacije, dapače njegov je plan bio da se utvrdi i brani jedino Zadar.²⁷ Istovremeno s diplomatskim aktivnostima Austrija je dobro organizirala propagandne aktivnosti u osvojenim područjima. Konkretno, u Dalmaciji je stanovništvo, zbog više razloga, bilo sklonije Austrijancima što se vidi i iz događanja prije njihova dolaska 1797. godine. Pritisnuti francuskom mobilizacijom, upisom ratnog zajma i zbog percepcije Francuza kao protivnika Katoličke crkve i ovoga su puta Dalmatinci bili spremni prihvatiti austrijsku okupaciju.²⁸ Prvi napad na Dalmaciju predvođen generalom Stojčevićem zbio se u proljeće i neuspješno završio. Srpanjski pohod austrijske vojske na Dalmaciju pod zapovjedništvom generala Kneževića imao je više uspjeha pa već koncem srpnja austrijska vojska drži cijelu Dalmaciju osim Zadra i utvrda Knin, Klis i Sveti Nikola u Kanalu sv. Ante ispred Šibenika. Započela je opsada Zadra, jedinoga grada u rukama Francuza. General Knežević utaborio se u Zemunik, a zajedničke austrijsko-engleske snage pod zapovjedništvom austrijskog pukovnika De Lonincha blokirale su grad s morske strane u Zadarskom kanalu. Ugovor o primirju sklopljen je 28. srpnja 1809., a proglašen je 3. kolovoza iste godine.²⁹ Od

26 HR-DAZD-386 Zbirka tiskovina, 11/36.

27 Ante BRALIĆ – Tea ESCENBACH, Austrijska opsada Zadra 1809. godine, *Rad Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, 50/2008, Zadar, 214.

28 Francesco MADIRAZZA, *Storia e costituzione dei comuni Dalmati*, Split 1911., 393; Ante BRALIĆ, Zadar kao administrativno i političko središte Dalmacije za francuske uprave, *Zbornik Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.)*, Split 2011., 351-371.

29 BRALIĆ – ESCHEBACH 2008, 221.

tog je dana započelo formiranje tijela austrijske uprave na osvojenim područjima počevši od splitskog okruga.

Francuska uprava u Okrugu Split

Okrugom Split je, prema naredbi od 26. studenoga 1806., upravljala Kraljevska delegacija Vlade u Splitu (*Regia Delegazione di Governo in Spalato*). Okrug koji je imao u sastavu pet kantona: Split s okolicom, Omiš s okolicom, Kneževinu Poljica i Klis s okolicom, Trogir s okolicom, kanton Nerežišće koji obuhvaća otok Brač sa svim naseljima i kanton Hvar koji obuhvaća sva naselja na tom otoku. Kraljevske poddelegacije obnašale su upravnu vlast u kotarevima. Na čelu delegacije nalazio se delegat koji je bio nadređen svim poddelegatima i svim nižim tijelima uprave svog okruga. Delegacije, odnosno delegati, upravna su tijela Vlade u Zadru zadužene za provođenje svih administrativnih, političkih i financijskih odluka i odredaba viših tijela uprave. Spomenute upute za delegate i poddelegatate precizno razrađuju njihove nadležnosti i ovlasti, no oni su u obavljanju bili u potpunosti ovisni o odlukama generalnog providura i bili su najvećim dijelom zaduženi za njihovu transmisiju prema nižim tijelima uprave.³⁰ Uz delegata upravu okruga čine pristav, tajnik, dva pisara i poslužnik. U Delegaciji Split za delegata je imenovan Domenico Garagnin,³¹ a tajnika Anastasia Delladecima nakon kratke službe naslijedio je Domenico Cattani. Spiridon Jacopo Gavalla postavljen je za drugog tajnika, a zapisničara Marca Cassotija po prelasku na Prvostupanjski sud u Splitu zamjenjuje Bonaventura Vidović. Pisari su Gaetano Carrunchio i Giuseppe Geremia, a poslužnik Nicola Cambi.³² Domenica Garagnina je na mjestu delegata zamijenio Zadrani G. Kreljanović.³³ U djelokrugu tajnika bilo je vođenje knjige normalija, urudžbenog zapisnika, odlaganje spisa u arhiv, vođenje zapisnika sa sjednica Delegacije i kontrola rada cijele kancelarije. Dva su pisara između sebe podijelila poslove iz nadležnosti Delegacije tako da je jedan bio zadužen za poreze, troškove kancelarije, troškove zatvora, a drugi za sudske spise, tekuće i neriješene zaključke i pripremu materijala za sjednice.³⁴

30 Ivana ČUBELA, Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, *Kulturna baština*, 34/2007, Split, 85-87.

31 Godine 1808. preuzeo je dužnost civilnog administratora dubrovačkog i kotorskog područja s otokom Korčulom. Vidi: Miroslav ROŽMAN, Dalmatinski intelektualci u francuskoj upravi u Dalmaciji – osvrt na ulogu Dominika Garagnina, *Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.)*, Split 2011., 286.

32 HR-DAZD-57 Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru (1806. – 1809.), 1807., Tit. XIV, r. 4, br. 5532, 1433, 2997, 332.

33 Grga NOVAK, *Povijest Splita. Treća knjiga*, Split 1965., 53.

34 ČUBELA 2007, 90.

Uredsko poslovanje Kraljevske delegacije Splita

Uredsko poslovanje uz pomoć uredskih knjiga u rad dalmatinskih tijela uprave uve-la je austrijska administracija u svom prvom preuzimanju uprave 1797. i time preki-nula tzv. knjiško uredsko poslovanje koje je više stoljeća primjenjivano u mletačkim uredima. Uz uredske knjige (urudžbene zapisnike i kazala) austrijski službenici u rad svojih tijela uvode i prve klasifikacijske sustave. Francuzi nastavljaju tim pu-tem i podižu upravljanje spisa na višu razinu, bar kad je riječ o radu pokrajinskih ureda. Naime, za razliku od austrijskih službenika, oni uvode zadan i više-manje stalan, dvorazinski klasifikacijski sustav, tzv. *titolario*.³⁵ Proučavanjem rada nižih ti-jela uprave utvrđeno je da se i u radu njihovih kancelarija primjenjuje klasifikacija spisa, ali samo klasifikacija jedne razine te da se ona razlikuje od ureda do ureda. Raširena je praksa da se ona primjenjuje samo formalno, odnosno da se spisi prema njoj ne odlažu u pismohranu, već se to čini kronološki prema datumu zaprimanja ili odlaganja. Ured Delegacije Split vodi urudžbeni zapisnik sa sljedećim rubrika-ma: 1. Redni broj podneska, 2. Datum podneska, 3. Sažetak podneska, 4. Sažetak zaključka ili rješenja podneska, 5. Datum zaključenja i otpreme i 6. Broj fascikla i registrature.³⁶ Primjenjivana je klasifikacija od trinaest klasa označenih rimskim brojevima bez podskupina. Spisi su odlagani kronološki.³⁷

Sadržaj spisa

Glavna komunikacija Delegacije Split prema višim tijelima uprave bila je s gene-ralnim providurom i Pokrajinskom vladom i s Pokrajinskim računovodstvom.³⁸ Sve naredbe, propisi i pravilnici koji su dolazili iz Zadra preko Delegacije prosljeđivani su poddelegacijama u Trogiru, Sinju, Nerežišćima i Hvaru, općinskim vijećima i načelnicima općina. Osim toga živa se komunikacija odvijala i sa Središnjom bla-gajnom u Zadru, Prvostupanjskim sudom u Splitu, pomirbenim sudovima sa split-skog područja, susjednim delegacijama, naročito onom u Makarskoj, Magistratom za zdravstvo. Za provedbu mjera na terenu važni su bili kontakti sa župnicima te časnicima Teritorijalnih snaga sa splitskog područja.

U drugoj polovici srpnja, u periodu koji je neposredno prethodio austrijskom preuzimanju Splita i okolice, počinju se učestalo javljati dopisi koji donose vi-

35 Dubravka KOLIĆ, Razredbeni/klasifikacijski sustavi C. k. Namjesništva u Zadru od 1814. do 1918. godine, *Arhivski vjesnik*, 52/2009, Zagreb 2009., 25–66, (francuski *titolario* u prilogu).

36 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, Urudžbeni zapisnici 1806. – 1811.

37 ČUBELA 2007, 96.

38 HR-DAZD-61 Računovodstvo i financijski ured u Zadru (1806. – 1813.)

jesti o razvoju situacije u ostatku Dalmacije, iako pukovnik Vidović 20. srpnja obavještava delegata da je u Okrugu Split „savršen mir i red”.³⁹ Stanje reda i mira bio je tek privid, dva dana kasnije iz Delegacije je upućena obavijest pukovniku o dolasku Prvoga bataljuna Treće pješačke regimente iz Kotora, a poddelegatu u Sinj upute o održavanju reda i mira i o političkoj i vojnoj situaciji. Časnik Narodne straže istog dana javlja o okupaciji Skradina i Šibenika i daljnjem napredovanju austrijskih trupa. Delegat je zatražio provjeru zaliha živežnih namirnica u skladištu Kraljevske mornarice. Dao je nalog kotarskoj blagajni da sav prikupljeni novac prenese u tvrđavu Klis, odaslao obavijesti poddelegatima o događajima i uza sve izvanredne okolnosti nastavio obavljati poslove iz svoga redovitog djelokruga.⁴⁰ Zanimljivo je obraćanje poddelegata Omiša Giustinianija delegatu u Splitu od 22. srpnja, u kojem kaže da nije oglasio dekret koji mu je dostavljen jer ne želi uznemiriti stanovnike, umjesto toga sazvaio je sjednicu svih tijela vlasti i donio mjere u osam točaka za obranu grada. Oglasio se još jednom 24. srpnja protestirajući zbog načina na koji svi skidaju odgovornost sa sebe i ne donose odluke potrebne da bi se teritorij obranio od napada austrijske vojske.⁴¹ Pokazat će se da su Giustinianijeve mjere dale ploda jer Omiš nije bio okupiran. U rujnu 1809. godine Giustiniani se obratio Mjesnom starješinstvu u Splitu sa žalbom na stanovnike Poljica i pandure koji su sprečavali stanovnike kantona Omiš da dođu na svoje posjede na poljičkom teritoriju. Predlagao je da se i za Omišane donesu mjere kao i za Zadrane koji su imali svoje posjede na otocima.⁴² Dana 31. srpnja 1809. poddelegat Sinja javlja da je dobio pismo od pukovnika Jankovića s vijestima o okupaciji Skradina, Šibenika i Drniša, a 1. kolovoza dolaze vijesti s utvrde Klis o austrijskom zauzimanju Trogira.⁴³ Nemirno razdoblje zaključeno je dopisom pukovnika Kraljevske dalmatinske regimente Orlandija koji u prilogu sadržava dva primjerka (na talijanskom i francuskom jeziku) Ugovora o primirju, sklopljenoga 28. srpnja, a proglašenoga 3. kolovoza 1809., između predstavnika austrijske i francuske vojske koji uz ostalo definira i crtu razgraničenja.⁴⁴ Orlandinijev dopis u kojem traži da mu splitski delegat pošalje potvrdu primitka datiran je 7. kolovoza, dok odgovor delegata nije datiran. Prvi dopis koji je registriran u Mjesnom starješinstvu Splita datiran je 3. kolo-

39 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, kut. 54, br. 2430/1809.

40 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, kut. 54, br. 2435, 2437, 2438, 2443/1809.

41 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, br. 2459/1809. Dopis poddelegata nosi oznaku P. S. uz uredski broj što je vjerojatno oznaka za tajnu poštu (*posta segreta*). Iz njegova dopisa vidi se da je i Delegacija Splita imala tajnu poštu, no čini se da su se spisi upućeni iz splitske kancelarije s oznakom P. S. odlagali drugdje ili nisu pisani u dva primjerka.

42 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split, 57/III od 6. rujna 1809.

43 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, 2509/1809 i 2513/1809

44 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, 2522/1809. Cijeli tekst Ugovora s prijevodom u: BRALIĆ – ESCEHBACH 2008, 224-232.

voza što bi značilo da su nekoliko dana djelovala oba tijela: Kraljevska delegacija Vlade i Mjesno starješinstvo Split.

Mjesno starješinstvo Split 1798. – 1806. i kolovoz – studeni 1809.

Mjesno starješinstvo Split 1798. – 1806.

Mjesna starješinstva (*superiorità locale*) bila su tijela uprave administrativne razine kotara za vrijeme prve austrijske uprave u Dalmaciji (1797. – 1805.). Pokrajina Dalmacija u veljači 1798. godine podijeljena je na dvadeset, a nešto kasnije na dvadeset dva kotara sa sjedištima u Cresu, Krku, Rabu, Pagu, Zadru, Ninu, Novigradu, Skradinu, Šibeniku, Kninu, Sinju, Trogiru, Splitu, Klisu, Omišu, Braču, Hvaru, Korčuli, Imotskom i Makarskoj, a Poljica i Metković zadržali su staru upravu. Nije izdana zajednička naredba o njihovu osnivanju, već je za svako područje izdan poseban proglas o početku djelovanja.⁴⁵ Prema tim ukazima upravu mjesnih starješinstava činili su rektor ili sudac upravitelj (*giudice dirigente*), zatim dva ili više sudaca pridsjednika (*giudici assessori*), jedan ili dva tajnika, kancelisti i pisari. Ukaz (*editto*) za Split izdao je guverner Raimondo Thurn 28. siječnja 1798. i po njegovim odredbama rektor ili sudac upravitelj postao je dotadašnji knez Nikola Grisogono, dva prisjednika bili su Francesco Tomaseo i Marko Pavišić, a dva sekretara ili kancelara Antonio Maria Basilisco i Vincenzo Mistruzzi s pomoćnikom Gaetanom Carunchiom.⁴⁶ Osim imenovanja dužnosnika i službenika tekst ukaza definira i nadležnosti Mjesnog starješinstva koje osim upravnih funkcija u političkom, društvenom i gospodarskom životu grada i kotara ima i sudsku nadležnost prvog stupnja. Mjesno starješinstvo ujedno je i Prvostupanjski sud (*Pristolje od prve tužbe*) s prvim začetcima ideje o potrebnoj diobi sudske i upravne vlasti. Sudski i upravni poslovi unutar institucije odvijali su se posebno: sudac upravitelj obavljao je upravno-političke, a prvi i drugi sudac prisjednik sudske poslove. Sudska je nadležnost bila definirana vrijednošću spora koja ne prelazi 20 fiorina odnosno 240 dalmatinskih lira.⁴⁷

Rad mjesnih starješinstava prestao je u veljači 1806. godine. Iako se već početkom siječnja u Dalmaciji znalo o sklopljenom miru u Bratislavi, guverner Thomas Brady uputio je proglas Dalmatincima o predaji Dalmacije Francuzima tek 28. siječnja 1806.⁴⁸ Prema odredbama Požunskog mira trebalo se dogoditi više

45 Dubravka KOLIĆ, Mjesno starješinstvo Makarske (*Imperiale Regia Superiorità locale di Macarsca*) 1798. – 1806. godine, *Arhivski vjesnik*, 48/2005, Zagreb, 145-168.

46 HR-DAZD-48 Mjesno starješinstvo Split, 1/1798. *Raccolta di editti e proclami corsi nel regno della Dalmazia*, Zadar 1799., 258.

47 Vjekoslav MAŠTROVIĆ, Razvoj sudstva u Dalmaciji, *Radovi JAZU*, Zagreb 1959., 36.

48 HR-DAZD-386 Zbirka tiskovina, 5/9.

primopredaja teritorija između Francuske i Austrije što je zahtijevalo dosta vremena.⁴⁹

Spisi Mjesnog starješinstva Split (1798. – 1806)⁵⁰ za 1806. godinu sačuvani su fragmentarno i na temelju njih ne može se utvrditi do kada je stvarno djelovalo. Poblizje o tome govori podatak da je spis s rednim brojem 1. Kraljevske delegacije Split⁵¹ registriran tek 22. svibnja pa se može pretpostaviti da je Mjesno starješinstvo prestalo s radom neposredno prije toga.⁵²

Mjesno starješinstvo Split kolovoz – studeni 1809.

U ljeto 1809. godine do stanovnika Splita stizale su vijesti o uspjesima austrijske vojske i preuzimanju Skradina, Šibenika i Trogira. Grga Novak o reakciji Splitskana na te vijesti kaže:

„Kad se u Splitu za sve to čulo, kao i da austrijska vojska kreće prema gradu, pobuni se 2. kolovoza jedan dio Splitskana protiv Francuza. Podstrekač i vođa bio je fra Arnaut (Ivan Milošević). On je naoružan i s križem u ruci obilazio predgrađa i podsticao narod da pobije Francuze i sve njihove pristaše. Uz Arnauta bile su vođe splitskih ustanika: dva Lisičića iz Velog Varoša, Karlo Fama iz Messine i kirurg Šilović.

Dok su se tako bunili Varošani, spremali su se potajno u Splitu i neki domaći vojnici da dočekaju Austrijance i dalmatinske dobrovoljce. Kad su se ovi približili Splitu, podoše im oni, pod zapovjedništvom pukovnika Vidovića, u susret i uvedoše ih u grad. Zapovjednik narodne garde Benedetti naredi svojim gardistima da se ne opiru austrijskoj vojsci. Na to Austrijanci i dalmatinski dobrovoljci, predvođeni od domaćih, udoše u Split.”⁵³

Dana 3. kolovoza 1809. komandant Splita i Trogira uputio je dopis Pietru Nutriziju Grisogonu kojim ga general Knežević imenuje upraviteljem grada i okolnog teritorija s nadležnošću koju je imalo Mjesno starješinstvo za vrijeme prve austrij-

49 Stjepan ANTOLJAK, Predaja Dalmacije Francuzima (1806.), *Rad JAZU*, 288/1952, Zagreb, 168-170.

50 HR-DAZD-38 Mjesno starješinstvo Split (1798. – 1806.)

51 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, 1/1806. Spis sadrži Molitorovo imenovanje delegata Domenica Garagnina.

52 U Mjesnom starješinstvu Makarske spisi iz 1806. godine dobro su sačuvani pa se na tom primjeru može vidjeti kako su službenici tog tijela dokumentirali političku promjenu. Spisi do 27. veljače numerirani su od 1 do 120. Nakon toga u ožujku numeracija opet kreće od broja 1 iako je još uvijek u naslovu Mjesno starješinstvo Makarska.

53 NOVAK 1965, 47. Grga Novak za ovaj dio teksta ne navodi izvor, a na stranici 477. ove knjige, prije popisa bilježaka daje objašnjenje za bilješke s kriticom AOS. Kaže da Arhiv općine Split (AOS) više ne postoji jer je za vrijeme Drugoga svjetskog rata izgorio. Signature koje on donosi su iz razdoblja 1923. – 1941. u kojem je on istraživao to gradivo.

ske uprave.⁵⁴ Istim je dopisom imenovao i „pridsjednike” Giòda Goriziju i Antonija Sartija, a odložio je imenovanje ostalih službenika. Istim je dopisom najavio i predstojeća organizacijska poduzimanja i naredbe kojim bi se njihove nadležnosti preciznije definirale.⁵⁵ Nutrizio Grisogono pokušao se opravdati godinama i zauzetošću poslom odvjetnika i odbiti imenovanje. Isto su pokušali i Gorizia i Sarti. Nakon što su upozoreni na odgovornost koju nosi ukazano im povjerenje, predomislili su se i prihvatili imenovanje.⁵⁶ U narednih nekoliko dana izrađene su Upute za postupanje s ukinutim uredima, dokumentima i službenicima, stanovništvo je obaviješteno o vraćanju starih obveza koje su vrijedile za vrijeme prve austrijske uprave, donesene su i oglasene odluke o zamjeni novca.⁵⁷

Iz spisa Mjesnog starješinstva Split imamo potvrdu da su, osim splitskoga, osnovana i mjesna starješinstva u Trogiru, Braču, Sinju i Visu. General Petar Knežević⁵⁸ je 26. srpnja 1809. iz Zapovjedništva austrijskih trupa u Crnom kod Zadra, gdje je vodio opsadu glavnog grada Dalmacije, uputio Upravi Mjesnog starješinstva Split dopis koji je bio namijenjen i javnom oglašavanju na za to predviđenim mjestima. Tekst dopisa koji donosimo u cijelosti govori o uvelike domišljenoj i pripremljenoj akciji brzog aktiviranja redovite civilne uprave.

*Upravi C. K. Mjesnog starješinstva Split*⁵⁹

Carskom odlukom obvezan sam zadnjim danom mjeseca francusku Vladu ukinuti i ponovno uspostaviti s 1. kolovozom austrijsku Vladu na olakšanje dalmatinskih podanika. Pozvani su svi sudci upravitelji u svim gradovima pokrajine da vrate sve dokumente građanskih sudova, krivičnih i upravnih, kao i stanje i račune svih ukinutih tijela, zapečate ih i odlože u poseban arhiv. Stanje blagajna svih državnih dobara po isteku ovog mjeseca srpnja iskazano odgovarajućim obračunima i dostavljeno ovom general-štabu. Njima će se poslije baviti kraljevski službenici kojima je to već bio posao pod austrijskom upravom (prvom). Službenici, časnici i dužnosnici francuske uprave bit će aktivirani prema svojim sposobnostima i nastavljaču primati iste plaće do daljnjih odluka. Izbor ovih službenika moraju izvršiti sudci upravitelji (giudici dirigenti) imajući u vidu njihovo ponašanje i osjećaje. Ako je neki austrijski službenik

54 Mjesna starješinstva za vrijeme prve austrijske uprave, pa tako i ovo u Splitu osnovano 1809., upravna su tijela kotarske razine. Razinu okruga austrijske vlasti uspostavljaju tek krajem 1815. godine.

55 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 1/1809.

56 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 2, 3, 4, 5/1809.

57 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 6, 7, 8, 21, 42, 77/1809.

58 U spisima je redovito Libero Knežević.

59 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 6/1809. Spis je u Mjesnom starješinstvu protokoliran 6. kolovoza i sutradan raspravljan na sjednici Mjesnog starješinstva. Temeljem generalovog dopisa raspravljenog na sjednici iz ureda je upućen dopis Fiskalnoj blagajni Split i Inspektoratu za bogoštovlje Okruga Split.

pod francuskom upravom imao neko drugo mjesto s većom plaćom, može zadržati iznos koji mu je povoljniji bez obzira kamo je sad raspoređen. Njegovo veličanstvo ima želju veseliti a ne opterećivati svoje podanike.

Iz Zapovjedništva Crno 26. srpnja 1809.

Knežević⁶⁰

Dva dana nakon ovog proglasa, koji se većim dijelom obraćao službenicima uprave, iz Generalnog zapovjedništva u Crnom stigao je dvojezični proglas upućen stanovništvu s uputom da ga se izvjesi na uobičajenim mjestima.

Akoe Cessarska Kralglieva Milost

dopustila da gnihovni Podloxniczi Dalmatini budu oslobodjeni od texine tolikih neizbroienih tegochia a iznova postavljenih sasctetom (?) gnihove stare duxnosti i sctagnia niscta nemagnie nie Verhovni gnexin missal da isti Podloxniczi zlo sluxechise i gnexinom privelikom dobrotom sami sebbi dopustajase bezakognie i nepodbnosti uvriddgliive mirnost obchienu nastojechi o pograbgliegnia i soucegniaod tudjeg razloga ne samo, dalli od dobara i imagna pristoinih vlasctitim gniovim Rodiaczim i radi toga dassa occito razumiti i znati svima Puczima od czille Dalmazie Koliko slidi

a/ Da Cestiti Cessar i Kragl pomarsciovski svake mnoghe tegochie i Dazie iznova metnute nie odriscio nitkoga od duxnosti na vrime obicaino i s parvom mierom predati Kraglieve sctare Dodke Kakopod parvim Cessarskim Vladagniem, stoga nudise svakoga Prebivaocza Pogliskoga za da se sctara predati na vrime i podpuno toliko Dessetine Koliko Travarine i ostalo u rukuh ossobitih Pokupitegliaa i Primiocza Kod Magazzinaa ondako kako biasce obicaj od godista 1797.

60 *Alla Ces. Reg. Dirigenza Localedi Spalato.*

Dovendo per sovrana dispoziçione cessare con il spirante mese di luglio a:c: il Governo Francese e riprendere con il primo d'agosto tutto il suo vigore il Governo austriaco a sollievo de Dalmati sudditi, vengono con invitati i rispettivi signori giudici dirigenti in ogni città, e Provincia a ritirare se tutte le carte de Tribunali Civili, Criminali e politici, come pure il stato e donti d'ogni spirata amministrazione economica e suggellate deporle tutte in un apposito, addottato archivio. Il stato delle casse tutte d'ogni bene errariale verrà con il sud.o spirante mese di luglio rilette da rispetivi billanci e e ne rassegnano i Rapporti a questo Quartiere generale. Quanto riguarda poi agli Impiegati Reg. verranno questi riposti nelle loro cariche e funzioni istesse che coprivano diggia sotto il Governo austriaco. Gli impiegati,ufficianti e funzionari del Governo Francese, che verranno messi in attivita, secondo la capacità loro nel' nostro austriaco Governo continuerano a percepire sin ad ulteriori dispoziçionile istesse loro paghe presenti; ma la schelta di questi individui dovrà essere fata dai rispettivi sig.ri giudici dirigenti, avendo riguardo di loro condotta e sentimenti. Se alcuni degli impiegati austriaci di prima coperto avessero sotto il Governo Francese altro impiego con aumento di pagha, egli servirà con tale assegno a lui piu vantaggioso nel posto in cui ora verrà riposto. Essendo espressa volontà dell' augustissimo nostro Sovrano di felicitare e non aggravare i suoi sudditi.

Da Quartiere Generale Czerno li 26. Luglio 1809.

Knežević

b/ Da neima nitko zanikati Dodatke, fite, kojese pristoja Gospodarim possobnim i possidioczim nad gnihovim vlastitim Basctinam i Zemljam pogodjenim illi u pismu illi na ric meju gnimam i derxn od texakaas i Kmetaa gnihovih.

c/ Da tudja imanja imadu biti sahragniena i obragniena od svakkevarste Grabioczaa acciti i sKroviti, koy obicaju u promignienju Vladagnia dilovati nepodobstine grabechi tudje i razassutjem pravednih Gospodaraa.

Occita po ovi nacin buduchi stanovnita voglia Nassega Predobroga Cessara i Kraglia nie sumgliti dachiese nachi itko kojchiese opriti s dillim proklete nassilnosti da nechie staviti na poghibegl svoju vlastitost i xivotsuproch xestini Pedipse onee koja vissi na vrat svakoga nesrichnoga i manitoga suprotivnika.

U Campu pod Zadrom 28. Luja 1809.

L.S.I: Petar B. Knezevich⁶¹

Nakon toga Mjesno starješinstvo započinje obavljati poslove iz svog djelokruga i samo je povremeno iz dokumenata vidljivo da se ti poslovi obavljaju u složenoj vojnoj i političkoj situaciji. U svom radu najčešće komuniciraju s Carinom i njezinim upraviteljem Jurjem Ivačićem, Gabelom za sol i njenim upraviteljem Ivom Baraćem, Fiskalnom komorom, baždarima živežnih namirnica, Zapovjedništvom zatvora, mjesnim starješinstvima Brača, Hvara, Visa, Sinj i Trogira, predstavnicima pojedinih komuna, njihovih starješina i harambaša, časnicima Teritorijalnih snaga,

61 *Se la sovrana benefica intenzione è concorsa a voler alleggerire il suddito della Dalmazia delle gravetze nuovamente intruse a carico della pristina sua Costituzione, non è però mente Sovrana che il suddito stesso abusando dalla Pubblica Clemenza prorompa in eccessi, ed arbitri turbativo i la sicurezza pubblica e privata, e tenuti di spogliare dei diritti di proprietà i propri connazionali i quindi si fa intenderei, e sapere a tutti i Popoli della Dalmazia quanto segue.*

a) Che Sua Maestà abolito avendo tutti gli aggravii di nuova introduzione, non ha esentato alcuno obbligo della pontual corisponsione delle Reggie Regalie e Dazi antichi, ch'è#39; erano in corso sotto l'è#39;ultimo Austriaco Provisorio Governo, e perciò si eccitano gli abitanti delle Campagne alla fedele e pronta consegna delle Decime ed alla debita soluzione degli residui erbatici ed altro in mano dei rispettivi esattori e magazzenisti come all'Epoca del 1797.

b/ Che i Proprietari e possidenti privati non sieno detrandati delle dominicali, ed affitti spettanti al medesimi sopra i fondi di loro proprietà, e da essi a colonia o in affitto sia con formale sia con fiduciario Contratto disposti in coltura e lavoro agli abitanti delle Campagne

C/ Che sostanze altrui si vogliono sacre e difese da nota o ignota mano rapace, solita sempre nei cangiamenti Politici di manumetterle ed appropriarle colla desolazione degli innocenti.

Resa così manifesta a tutti la Sovrana ferma volontà giova sperare che nessuno oserà di opporvisi con atti di proseritta prepotenza nè di cimentare la sua specialità ed esistenza in conto alla severità di quella pena, che stà di piombar sul Capo di qualunque siasi il contrastatore.

Dal Campo sotto Zara li

28. luglio 1809.

Segnato

L.S.I. Pietro B. Knezevich

predstavnicima bratovština i laičkih udruženja, bilježi se jedan kontakt s kapetanom Livna i generalnim vikarom splitskog Kaptola. Dana 21. kolovoza vojni komandant Splita kapetan Karlo Novak šalje obavijest Mjesnom starješinstvu Split s naredbom da se oglasi stanovništvu grada i okolice, kao i Trogira i okolice. Primirje ne završava 27. kolovoza, već se produžava svakih petnaest dana do donošenja odluke o napadu.⁶² Vojna komanda također izvještava o volji Njegova Veličanstva, a preko proglasa hrvatskog bana da se status samostana, bratovština i laičkih društava vraća na početno stanje iz 1806.⁶³ Vezano uz tu odluku gradivo sadrži pojedinačne zahtjeve mnogih bratovština da im se dozvoli okupljanje bratstava i izbore novog vodstva koji će ponovno pokrenuti njihovo djelovanje. Nadalje, poduzimaju se koraci da se fiksiraju cijene najvažnijih namirnica i u tome traže pomoć i djelovanje sudaca splitske komune Niccola Ivellija, Ottavija Geremije i Pietra Albertija.⁶⁴ Veoma je živa korespondencija s upraviteljem Gabele za sol Ivom Baraćem o nastojanju da se stanovništvo normalno opskrbljuje solju te da se stavi pod nadzor uvoz i izvoz soli, zaustavi krijumčarenje i uspostavi nadzor nad приходima države od te trgovine.

Da nije stanje stabilnog mira, pokazuje zabrana kretanja ulicama noću, pojava prebjega s tvrđave Klis i proglas komandanta grada Karla Novaka o širenju glasina i narušavanju javne sigurnosti. U njemu se još jednom naglašava da se svi koji su napustili grad mogu vratiti i uživati zaštitu austrijskog cara.⁶⁵

Dal Ces. Reg. Militar Commando di questa Città

Attento soltanto a ripristinare la sicurezza pubblica in questa città, e contorni, ed allontanare per sempre tutte le cause, dalle quali potessero derivare le continue voci alarmatrici nel popolo, che infusero diggià replicatamente del disordine, del timore, e malcontentamenti, motivo pur anche, per mi si vedono dalla città imembrate in gran parte delle famiglie piu prospicue _

Sembra int al guisa dunque, che sotto gli auspizi dell'augustissimo nostro Sovrano Francesco I _ mantenuta non venghi la pubblica sicurezza; e che all'arbitrio di pochi spiriti irrequieti i alarmi, e si risponda impunemente per ogni dove il terrore, la mestizia, la desolazione, contrati alle munificentissime intenzioni di S.M.C.R. apostolica manifestate a prò le Dalmati.

Egli è questa quella cause, che spinse il Comando Militare ad usare dll'autorità sua, della sua forza con quell'Individui, l'adi cui dondotta resa degli sospetta prniciosa. L'esempio di questi servi di norma agli altri tutti malintenzionati, o imprudenti, chi esser vi potessero; e non ci obblighino a mezzi tanto violenti, e che troppo sensibili esser

62 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 14/1809.

63 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 56/1809.

64 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 44, 61, 87, 107, 148, 166, 180, 205/1809.

65 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 27, 67, 169/1809.

devono a chi ne à il potere, dovendosi adoprare coi piùdiletti, ed amati Sudditi del nostro Clementissimo Monarca coi Dalmati.

Ripatriano di nuovo tutti quelli, che si assentarono da questa città, e gli si promette loro li dalle Frontiere del nemico, ch enel seno di loro Compatriotti di garantirli della più perfetta tranquillità, e sicurezza.

Spalato li 7_ 7bre 1809

Carlo de Novach Cap.no Comandante

Vojna komanda zahtijevala je, pod prijetnjom kazne, od gostioničara i glava obitelji da se pažljivo nadzire pojava stranaca u gradu i okolice, da im se bilježi ime i prezime, odakle dolaze, koje su nacionalnosti i u kakvom su stanju te da dnevno dojavljaju u policiju njihovo kretanje i kontakte. O napetosti situacije svjedoči i dopis iz Mjesnog starješinstva upućen Vojnoj komandi grada 9. studenoga u kojem obavještavaju da se među stanovništvom govori o premještanju topova iz grada u Generalni stožer. Napominju da sve takve vijesti mogu izazvati nezadovoljstvo i nemir među stanovništvom, koji može imati fatalne posljedice.⁶⁶ Između takvih vijesti isprepliću se one normalnog, mirnodopskog sadržaja: o teretu limuna pristiglom iz Apulije, neplaćanju carina, parnici za poništenje braka, nahočadi, neisplaćenim mirovinama, molbama za otvaranje gostionica i gradnju mlinova, štetama od poplava, reguliranju radnog vremena gostionica i rada trgovina blagdanima.

U međuvremenu sudbina grada pod Klisom rješava se na europskim bojištima. Nakon Napoleonove pobjede u bitki na visoravni Wagram kraj Beča 6. srpnja 1809. Austrija je ugovorom morala pristati na nove teritorijalne ustupke. Schönbrunnski mir, mirovni ugovor sklopljen u bečkom dvorcu Schönbrunnu 9. listopada 1809. između francuskog cara Napoleona Bonapartea i austrijskog cara Franje I., Trst, Rijeka, Istra, Dalmacija te dio Koruške i Kranjske postali su dijelovima novoosnovanih Ilirskih provincija. Vijest o potpisanom miru došla je do Zadra preko Anko-
ne 24. listopada 1809.⁶⁷

Zadnji trag tromjesečnog djelovanja Mjesnog starješinstva Split zabilježen je 11. studenoga 1809. U istom je danu razmijenjen dopis s Vojnom komandom grada: u jednom su dopisu iz Komande tražili ključeve skladišta puščanog praha (*polvere*), a u drugom javljaju da je ključ vraćen.⁶⁸

Prvi dokument Kraljevske delegacije Split nakon tromjesečnog prekida rada registriran u Splitu 22. studenoga nepotpisani je dopis Nicoli Iveliju od kojega se traži da preuzme funkciju načelnika do donošenja odluka na višim instancama.⁶⁹

66 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 141, 153/1809.

67 BRALIĆ – ESCHENBACH 2008, 221.

68 HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za vrijeme austrijske uprave, 253, 254/1809.

69 HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, 2523/1809 (zadnji broj spisa prije prekida je 2522).

Sadržaj i konfuzan izgled dokumenata Delegacije iz toga, prvog razdoblja ponovnog uspostavljanja francuske vlasti pokazuje da je u organiziranju tijela uprave puno efikasnija bila austrijska administracija. Možda je razlog u složenoj političkoj situaciji u Splitu nakon povlačenja austrijske vojske, o kojoj govori Grga Novak.⁷⁰

Na pokrajinskoj razini u spisima Generalnog providurstva nalazi se dopis koji je šefu Pokrajinskog računovodstva Felicinoviću uputio T. Pasalidi, povjerenik Vojne vlade (*Commissario Generale del Governo Militare*) 23. studenoga 1809. u kojem se od njega zahtijeva da osobno ispita štete nastale za vrijeme austrijske okupacije, uz ostalo stanje javnih blagajna i skladišta. Navodi se da će ga na putovanju u Šibenik, Trogir, Split, Omiš i Makarsku pratiti austrijski časnik suradnik, poručnik Orlandi.⁷¹ U ovom dokumentu eksplicitno se spominju tijela uprave koja su aktivirali Austrijanci:

Queste notizie e documenti, oltre di mettere in istato il sig. Generale come già le disse, di rappresentare al Governo le perdite sofferte per la dimora degli Austriaci, e di poter ottenere un compenso, serviranno anche da base pei rendiconti delle autorità civili stabilite dagli Austriaci, e di puno di direzione alle autorità civili, che saranno rimesse in attività nell'amministrazione parziale, che loro verrà affidata.

Istim dokumentom imenuju se i osobe koje će preuzeti upravljanje oslobođenim područjima. U Šibenik je upućen pukovnik Goury, Trogir i Split ponovno preuzima delegat Kreljanović, a Omiš i Makarsku delegat Gavalà. Budući da Omiš i Makarska nisu bili okupirani, Gavalà je dobio nalog da prikupi podatke za Imotski, Vrgorac i Opuzen. U tekstu se spominje i obilazak Skradina, ali nije jasno tko će ga obaviti. Naglašeno je da se od imenovanih službenika očekuje brzo djelovanje i dostava podataka izravno Generalnom vojnom povjereništvu.⁷²

Uredsko poslovanje Mjesnog starješinstva Split kolovoz – studeni 1809. godine

Očekivane su poteškoće pri opisu uredskog poslovanja i administrativnog ustroja tijela koje je djelovalo za vrijeme kratkotrajne vojne okupacije, nedostaje pisani trag u smislu uputa ili instrukcija, ali i kontinuitet postupanja koji bi poslužio za rekonstrukciju. U ovom slučaju olakotna nam je okolnost arhivističko iskustvo obrade gradiva nastaloga djelovanjem mjesnih starješinstava u Dalmaciji za vrijeme prve austrijske uprave 1797. – 1806. godine.

⁷⁰ NOVAK 1965, 54.

⁷¹ Isti poručnik austrijske vojske koji je splitskom delegatu početkom kolovoza dostavio tekst Ugovora o primirju između Francuza i Austrijanaca.

⁷² HR-DAZD-57 Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru, br. 10320, Atti non titolati od 23. studenoga 1809.

Mjesno starješinstvo Split kolovoz – studeni 1809. godine, kao prvostupanj-ska upravna i sudska vlast, ustrojeno je kadrovski na isti način kao i ono 1798. – 1806., a već prvi pogled na dokumente potvrđuje da su se i u uredskom poslovanju primjenjivali isti postupci.⁷³ Urudžbeni zapisnik ureda Mjesnog starješinstva Split (1809.) nije sačuvan, ali je sasvim jasno da je vođen, a očekuje se da je izgledao jednako kao i za prve austrijske uprave. Urudžbeni zapisnik mjesnih starješinstava za prve austrijske uprave bio je tiskani obrazac i sastojao se od sedam rubrika:

1. Redni broj podneska i referenta (*Numero dell' esibito e del refferente*)
2. Datum kada je predmet odaslan i kada je primljen (*Giorno ed anno della data, e del presentato*)
3. Ime i prezime pošiljatelja (*Nome i cognome dell'esibente*)
4. Pregled sadržaja predmeta (*Contenuto sinoptico dell'esibito*)
5. Izvadak iz zaključka ili rješenje po zahtjevu (*Estratto del conchiuso, ossia risoluzione data sopra l'esibito*)
6. Dan kad je donesen zaključak i kad je spis otpremljen (*Giorno del conchiuso, e della fatta spedizione*)
7. Broj fascikla i registrature (*Numero del fascicolo, e della registratura*).

U Mjesnom starješinstvu Split (1809.) spisi su urudžbirani kronološki, a iz metapodataka na poleđini dokumenta čitamo da su klasificirani, ali da prema klasifikaciji nisu odlagani u pismohranu, već po datumu urudžbiranja, kronološki. Spisi su klasificirani u sedam skupina do čijeg se značenja došlo uspoređivanjem sadržaja:

- I. Uredi i službenici, naredbe nadređenih tijela
- II. Molbe i žalbe građana
- III. Opskrba, cijene namirnica, vrijednost novca, javna dobrotvornost, javni red i mir, porezne obveze i obveze države
- IV. Sanitarni ured, pomorstvo i trgovina
- V. Carina i državni prihodi
- VI. Graditeljstvo
- VII. Crkva, samostani i bratovštine

Tekst u spisima Mjesnog starješinstva Split (1809.) na identičan je način strukturiran kao što je to slučaj sa spisima 1708. – 1806., iako se među službenicima ne ponavlja ni jedno ime. Dokument Mjesnog starješinstva umnogome je drugačije strukturiran od dokumenta Kraljevske delegacije Split. Dokument Mjesnog starješinstva izvana sadrži košuljicu ureda na kojoj u gornjem lijevom uglu stoji uredski broj i datum kada je spis pristigao u ured. Na gornjoj, lijevoj polovici dokumenta

⁷³ Vidi: KOLIĆ 2005, 44–67; Dubravka KOLIĆ, Mjesno starješinstvo Šibenika 1798. – 1806., *Murterski godišnjak*, Murter 2006., 151–179.

formata A 4 naznačeno je od koga je dopis upućen i njegov kratak sadržaj. Ispod tog teksta često stoji potpis službenika koji je obavio upis i opremio ga košuljicom. Nadalje, na desnoj, donjoj polovici ponavlja se skraćeno od koga je dopis pristigao nakon čega slijedi način na koji je i kako o njemu odlučeno što se ponekad, kada je to nužno, nastavlja i na unutrašnjem dijelu košuljice. Najčešće košuljica sadrži pristigli dopis. Na poleđini košuljice još se jednom upisuje uredski broj i klasifikacijska oznaka dokumenta. Austrijska administracija kotarske razine ne koristi se tiskanim memorandumima.

Dokumenti Kraljevske delegacije, pak, s vanjske strane imaju dopis koji je pristigao u ured, najčešće dvolist, a ako je od pokrajinskih tijela, ima tiskan memorandum. U unutrašnjost dvolista umeće se dokument koji nastaje u uredu pri urudžbiranju, na kojem je u gornjem lijevom uglu uredski broj i po sredini stranice potpis službenika koji ga je zaprimio i opremio. Cijelom površinom desne polovice papira formata A 4 bilježi se od koga je dopis došao i koji je njegov sadržaj. Na poleđini dvolista pristigloga u ured još se jednom bilježi uredski broj Delegacije Split, datum i klasifikacijska oznaka.

Zaključak

Tijela uprave mjesta su iz kojih se upravlja životom stanovništva određenog područja, mjesta odakle počinju svi procesi koji život čine boljim, gorim i, prema suvremenom poimanju, uopće mogućim. Funkcije tijela uprave pokreću gospodarska poduzimanja, upravljaju zdravstvenim mjerama, školskim i policijskim sustavom. U razdoblju o kojem govorimo nadziru i rad vjerskih i sudskih ustanova. Poznavanje nadležnosti i funkcija tih tijela donosi velikim dijelom razumijevanje slike povijesne stvarnosti kojem teži historiografija. Arhivistika se najuže povezuje s historiografijom upravo na polju povijesti institucija. Kad se u poznavanju strukture tijela uprave određenog razdoblja opiše novo, dotad nepoznato, upravno tijelo, slika povijesne stvarnosti jednog mikrorazdoblja i lokaliteta postaje jasnija.

The District of Split (*I. R. Superiorità locale di Spalato*) during the Austrian administration from August to November 1809

Summary

The period of French rule in Dalmatian history was short and intense, during which great political turmoil and military conflicts took place in Europe. On the side-lines of one of Napoleon's military conflicts with units of the French Fifth Coalition, Austrian troops occupied almost all of Dalmatia. Only Zadar as the capital and three military fortifications remained under French control. This paper explains the events of 1809 in Split and its surroundings, where civil administration was established in addition to the military. This paper brings about the quarterly activities of the District of Split in the period August - November 1809 based on archival material and in line with the archival profession and the history of institutions.

A brief overview of political events in Europe between the Peace of Bratislava and the Peace of Schönbrunn is given in the part where these events directly affect the fate of Dalmatia. The paper presents activities of the District of Split from the period of the first Austrian administration in Dalmatia, as well as the Royal Delegation of Split, which was a district administrative body from the period of the French administration in Dalmatia. During the short-term work interruption of the Royal Delegation Split, the management of Split and its surroundings was taken over by the institution whose existence and activities are presented in this paper. It brings comparison of office operations, functions and competencies, classification system and official structure of the mentioned administrative bodies. In addition to this, the so-called specifically archival aspects, the paper identifies and interprets documents that shed light on the course of historical events in the turbulent 1809 area of Split, as well as the wider Dalmatian area.

Keywords: Dalmatia, Split, French administration, 1809, Austrian army, Napoleon, District of Split

IZVORI I LITERATURA:

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Zadru

HR-DAZD-16 Općina Split (1341. – 1797.)

HR-DAZD-48 Mjesno starješinstvo Split (1798. – 1806.)

HR-DAZD-57 Generalno providurstvo Dalmacije u Zadru (1806. – 1809.)

HR-DAZD-61 Računovodstvo i financijski ured u Zadru (1806. – 1813.)

HR-DAZD-80 Kraljevska delegacija Vlade u Splitu (1806. – 1812.)

HR-DAZD-110 Kraljevska poddelegacija Vlade u Splitu (1812. – 1816.)

HR-DAZD-251 Državni arhiv u Zadru (1624. –)

HR-DAZD-359 Obitelj Lantana – Zadar (1260. – 1918.)

HR-DAZD-386 Zbirka tiskovina (1608. – 1959.)

HR-DAZD-655 Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809.

Literatura:

3. međunarodni skup Francuska i Jadran: (1806. – 1814.), Split 16. – 18. svibnja 2007., Acquaviva Picena fast edit 2007.

Stjepan ANTOLJAK, Predaja Dalmacije Francuzima (1806), *Radovi JAZU*, 288/1952, Zagreb, 167-183.

Gli archivi di stato italiani, Ministero dell'Interno, Ufficio centrale degli archivi di stato, Nicola Zanichelli editore, Bologna 1944.

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, Beograd 1984.

Franco BARAS, *Les Français en Dalmatie: (1806.-1814.) Francuzi u Dalmaciji*, Split 2002.

Bonina BEZMALINOVIĆ, Francuska uprava u Dalmaciji 1806. – 1809., *Jugoslavenski historijski časopis*, XXIII (1-2)/1988, Beograd.

Danica BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Inventar Arhiva stare splitske općine, *Izvanredno izdanje Historijskog arhiva u Splitu*, 1969. (ciklostil)

Enrico BÖTTNER, L'archivio degli atti antichi presso la I. R. Luogotenenza Dalmata, *Tabularium*, vol. I, fasc. I, 1901., 9-10.

Ante BRALIĆ, Zadar kao administrativno i političko središte Dalmacije za francuske uprave, *Zbornik Dalmacija za francuske uprave (1806. – 1813.)*, Split 2011., 351-371.

Ante BRALIĆ – Tea ESCENBACH, Austrijska opsada Zadra 1809. godine, *Rad Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, 50/2008, Zadar, 213-234.

Gellio CASSI, *Cassi, L'opera del provveditore Vincenzo Dandolo in Dalmazia 1806-1810.*, Zadar 1933.

Antonio CHRECHICI, L'Archivio di Stato in Zara. Allesandro Luzio, *Gli archivi di stato italiano. Miscellanea di studi*, Firenze 1933.

Ivana ĆUBELA, Kraljevska delegacija Vlade u Splitu, *Kulturna baština*, 34/2007, Split, 83-100.

Dalmacija za francuske uprave (1806. – 1813.): Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 18. do 19. rujna 2006. u Splitu (ur. Marko TROGRLIĆ – Josip VRANDEČIĆ), Split 2011.

Vincenzo DANDOLO, *La Dalmazia al 31 dicembre 1806.: Opera economico-politica umiliata a S. M. l'Imperatore (Napoleone)*, Zadar 1909.

Tulio ERBER, *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814*, Venecija 1990.

Dinko FORETIĆ, Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru, *Arhivist*, I/1955, Beograd, 27-47.

Josip KOLANOVIĆ, Arhivistika i povijest upravnih institucija, *Arhivski vjesnik*, 34-35/1992, Zagreb, 9-20.

Josip KOLANOVIĆ, Oblikovanje arhivskoga fonda na primjeru Arhiva stare splitske općine, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije: Božić-Bužančić zbornik*, 12/1996, Split, 157-170.

Dubravka KOLIĆ, Mjesno starješinstvo Makarske (*Imperiale Regia Superiorita locale di Macarsca*) 1798. – 1806. godine, *Arhivski vjesnik*, 48/2005, Zagreb, 145-168.

Dubravka KOLIĆ, Mjesno starješinstvo Šibenika 1798. – 1806., *Murterski godišnjak*, Murter 2006., 151-179.

Dubravka KOLIĆ, Razredbeni/klasifikacijski sustavi C. k. Namjesništva u Zadru od 1814. Do 1918. godine, *Arhivski vjesnik*, 52/2009, Zagreb, 25-66.

Dubravka KOLIĆ, Vincenzo Virginio, pravnik i agronom i osobni fond u Državnom arhivu u Zadru, *Arhivski vjesnik*, 53/2010, Zagreb, 265-278.

Dubravka KOLIĆ, Gradivo Državnog arhiva u Zadru u mirovnim ugovorim s Italijom nakon dva svjetska rata, *Zbornik radova sa 4. kongresa hrvatskih arhivista u Opatiji* (ur. Silvija BABIĆ), Zagreb 2013., 89-102.

Kraljski Dalmatin – 200 godina zadarskog i hrvatskog novinarstva u europskom kontekstu: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, Zadar 12. – 13. srpnja 2006. (ur. Nada ZGRABLJIĆ ROTAR), Zadar 2006.

Valentino LAGO, *Memorie sulla Dalmazia*, sv. 1., Venecija 1869-1871.

Duško LOZINA, Uprava u Dalmaciji za vrijeme vladavine Francuza (1806.-1813.), *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split 2002., 49-58.

Francesco MADIRAZZA, *Storia e costituzione dei comuni Dalmati*, Split 1911.

Vjekoslav MAŠTROVIĆ, Gusarenje kao efikasni faktor engleske blokade Francuza u Dalmaciji od 1808. do 1810. godine, *Pomorski zbornik*, knj. 8, Zadar – Rijeka 1970., 697-725.

Vjekoslav MAŠTROVIĆ, Razvoj sudstva u Dalmaciji, *Rad JAZU*, Zagreb 1959.

Međunarodni znanstveni skup Hrvati i Ilirske pokrajine (ur. Franjo ŠANJEK), Zagreb – Zadar 2009.

Ante MILOŠEVIĆ, Opis arhiva c. k. dalmatinskog namjesništva u Zadru, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva*, XVIII(1)/1916, Zagreb, 29-40.

Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814: arhivski vodič (ur. Josip KOLANOVIĆ - Janez ŠUMRADA), Zagreb 2005.

Grga NOVAK, *Povijest Splita. Treća knjiga*, Split 1965.

Tado ORŠOLIĆ, Teritorijalne snage za francuske uprave u Dalmaciji (1806. – 1809.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti u Zadru*, 45/2003, Zadar, 271-289.

Ivo PEDERIN, Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806., *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 45/2003, Zadar, 291-308.

Šime PERIČIĆ, *Povijest Dalmacije od 1797. do 1860.*, Zadar 2006.

Paul PISANI, *La Dalmatie de 1797 a 1814*, Pariz 1893.

Miroslav ROŽMAN, Dalmatinski intelektualci u francuskoj upravi u Dalmaciji – osvrt na ulogu Dominika Garagnina, *Dalmacija za francuske uprave (1806.-1813.)*, Split 2011., 283-296.